

KAPITTEL 4

Sosial tilhørighet, sammenbindende fellesskap og kollektiv mobilisering

Ragnhild Ihle

Førstelektor, Institutt for velferd og deltaking, Høgskulen på Vestlandet

Abstract: This chapter is about social cohesion, belongingness, and social capital. The introduction presents perspectives on the significance of social cohesion and how it is created, followed by a discussion on how belongingness and the sense of community has weakened in the postmodern era. Robert Putnam connects this process to concepts of falling social capital. Hall and Lamont connect it to traits of new liberalism, and Pina Jabral presents a divide between an individual and a dividual way of relating to the world. Finally, we ask how community work can create a bonding community either through co-creation, linking social capital or through the creation of social resilience.

Keywords: social cohesion, belongingness, community, bonding and bridging social capital, linking social capital, governance, community work, co-creation, social resilience

Introduksjon

Kollektiv mobilisering kan skje på mange måter og handler om å etablere en type fellesskap som er innrettet mot å styrke eller utvikle felles verdier eller felles mål. I et historisk perspektiv kan dette for eksempel handle om borgerrettsbevegelse, fagbevegelse, kvinnekamp, distriktsopprør og ulike målgruppers kamp for sine rettigheter. Disse bevegelsene var tydelig preget av tette bånd og sterk ideologi, men også en sterk tilhørighet (se også kapittel 2).

Sitering: Ihle, R. (2022). Sosial tilhørighet, sammenbindende fellesskap og kollektiv mobilisering. I G. Ågotnes & A. K. Larsen (Red.), *Kollektiv mobilisering: Samfunnsarbeid i teori og praksis* (Kap. 4, s. 91–109). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.168.ch4>
Lisens: CC-BY 4.0

I dette kapitlet vil vi ha fokus på hvordan forståelsen av sosial tilhørighet i *sammenbindende fellesskap* har utviklet seg innenfor faget *community work*, eller samfunnsarbeid som faget kalles på norsk. Begrepet tar utgangspunkt i Robert Putnams teori om *sosial kapital* der han bruker begrepene *bonding*, sterke fellesskap preget av tillit, lojalitet og grenser, og *bridging*, fellesskap som kan inkludere mye forskjellighet, som kan strekke seg over noen etablerte grenser og ivareta ulike interesser med ulikt nivå av tillit, men som til tross av dette kan etablere noen felles mål (Putnam, 2001, s. 5). I Putnams USA vil *bonding*-fellesskapene særlig handle om felles hudfarge og etnisitet, og gi grunnlag for tilhørighet for eksempel i nabolag og interessegrupper. I Norge kan *bonding*-fellesskapene historisk mer knyttes til arbeiderbevegelse, distriktsopprør og likestillingskamp. *Bonding* på norsk oversettes med begrepet *tilknytning* og assosieres ofte med John Bowlby, som beskriver den første tilknytningen mellom mor og barn som en slags grunnleggende forutsetning for at barnet skal kunne knytte seg til andre i senere deler av sin utvikling (Bowlby, 1973). På samme måte som Bowlby vektlegger barns tidlige tilknytning som forutsetning for evne til tilknytning i voksenlivet, vektlegger Putnam tilknytning og bånd i nære fellesskap basert på trygghet og likhet som grunnlag for å kunne knytte seg til og ha tillit i større fellesskap der det finnes store forskjeller og ulike verdier. Dette innebærer, slik det er nevnt i kapittel 1, at Putnam anvender en makro-tilnærming til sosial kapital, som forutsetter at de små og nære fellesskapene bidrar til å skape tilhørighet og tillit i storsamfunnet.

I dette kapitlet vil jeg først gå inn på noen perspektiver som handler om hvordan den sosiale tilhørigheten i et samfunn skapes og blir forstått. Deretter vil jeg trekke fram noen teoretiske forståelser som peker på at tilhørigheten og sammenbindende sosiale fellesskap generelt svekkes i den tidsperioden vi lever nå, og at det kan bidra til et tilbakeskuende, nostalgisk blikk på *fortidens community*. Til slutt vil jeg presentere to trekk i et mer *framtidorientert blikk* på faget samfunnsarbeid: samskaping og sosial resiliens, som viser hvordan de sammenbindende fellesskapene kan knyttes også til andre former for sosial kapital for å skape en kollektiv mobilisering med mål om endring.

Bakgrunn: Hvordan skape sosial tilhørighet?

Den kjente grunnleggeren av faget sosiologi, Emile Durkheim, utviklet i løpet av 1800-tallet en sterk bekymring for hva det er som skal binde samfunnet sammen når det blir utsatt for krig, opprør, fraflytning, individualisering, normoppløsning og andre typer oppbrytende tendenser. I vår postmoderne tid med store endringer, ny teknologi, store folkevandringer, krig i Europa og pandemiske tilstander, er hans spørsmål fremdeles aktuelt. Politisk befinner de fleste land seg i et mangfoldslandskap langs mange forskjellsdimensjoner som kan gjøre politisk enighet om viktige saker utfordrende. Historisk sett har det i Norge gjennom oppbyggingen både av nasjonalstaten og velferdsstaten blitt etablert sterke likhetsidealer, fordelingsmekanismer, levekårpolitikk og forestillinger om Norge som et likhetsskapende og likhetselskende samfunn. I 2003, i en tid da Norge var på full fart inn i en utvikling mot økt mangfold, presenterte daværende regjering utfordringen om å skape samhold slik:

Et standpunkt er å søke bredest mulig enighet – at vi kulturelt og verdimelessig prøver å nærme oss hverandre. Et annet standpunkt er å definere et minimumssett av menneskerettslige og politiske spilleregler som alle må respektere. Maksimumsløsningen – det brede verdifelleskapet – har til hensikt å styrke enhetsfølelse mellom borgerne. Minimumsløsningen verner i større grad om retten til å være forskjellig, selv om menneskerettighetene og politiske spilleregler setter grenser for forskjelligheten. Denne meldingen legger seg nærmere den siste forståelsen. (St.meld. nr. 16 (2002–2003), s. 34)

Dette brede verdifelleskapet og denne enhetsfølelsen kan settes i sammenheng med det mange norske forskere har beskrevet som oppbyggingen av en nasjonal selvforståelse, men også en myte om det norske likhetssamfunnet (Gullestad, 2002; Ihle, 2008, 2014; Lien et al., 2001; Rugkåsa, 2012; Vike, 2006). Forskerne peker på at disse forestillingene har vært en del av en strategisk nasjonaliseringsprosess med å bygge opp tilhørighet og lojalitet på tross av underliggende skillelinjer for eksempel mellom by og land, mellom bedriftseiere og bønder/fiskere, mellom borgerskap og arbeiderklasse og, ikke minst, mellom urbefolkninger og øvrig befolkning. I etterkrigstiden tok dette form som *en*

sosialdemokratisk utjevningssideologi (Halvorsen & Stjernø, 2021) knyttet til idealer om fordeling av levekår, arbeid og velferd for alle; idealer som kunne sikre oppslutning og tilhørighet til den framvoksende velferdsstaten. Gjennom idealene ble det forsøkt å skape et nasjonalt fellesskap rundt noen samlende verdier, det som i sitatet refereres til som *enhetsfølelse* og oppslutning om felles styrende verdier. Men når denne sosialdemokratiske utjevningssideologien gradvis svekkes av nyliberalisme, samtidig som nye idealer om mangfold og pluralisme gjør seg gjeldende, hva skal da være det samlende i et land? Hvordan kan de *små fellesskapene* bygge opp og skape tilhørighet til det store nasjonale fellesskapet? Robert Putnam stilte i utgangspunktet et liknende spørsmål, men da fra årtusen-skiftets USA. Han var bekymret for oppløsningstendenser i samfunnet og for svekket oppslutning om og deltakelse i grunnleggende nære fellesskap. Som nevnt i innledningen vil *bonding*-fellesskapene i Putnams USA særlig handle om felles hudfarge og etnisitet, som kan gi grunnlag for tilhørighet for eksempel i nabolag og interessegrupper (Putnam, 2001, s. 23). Denne tilhørigheten kan skape tillit og nettverk, og kan utgjøre det som betegnes som *sammenbindende sosial kapital*.

Whereas physical capital refers to physical objects and human capital refers to properties of individuals, social capital refers to connections among individuals – social networks and the norms of reciprocity and trustworthiness that arise from them. In that sense social capital is closely related to what some has called «civic virtue». (Putnam, 2001, s. 19)

Helt sentralt her er normer for gjensidighet og tillit, som på et individuelt nivå gir utslag i en sosial kompetanse om måter å oppføre seg på, og på kollektivt nivå som forutsigbare utfall som inngir tillit. Under pandemien i mange land har dette for eksempel handlet om at de gjensidige normene knyttet til unngåelse av smittespredning gjennom å bruke munnbind, vaske hender og holde avstand, har gjort at man kan ha tillit til at smitten kommer til å gå ned i samfunnet. Dette utgjør en slags generalisert tillit, som muliggjør en type gjensidighet mellom individ og samfunn, eller individ og gruppe (se også kapittel 3).

En grunnleggende antakelse som kommer fram hos Putnam, men også andre forskere, er at en høy grad av sosial kapital bidrar til denne

generaliserte tilliten og gir ringvirkninger både på individ- og samfunnsnivå (Fukuyama, 2000; Putnam, 2001; Woolcock, 1998). Å skape tilhørighet betyr da at den sosiale kapitalen som binder folk sammen i dette nettverk gir noen grunnleggende gjensidighetsnormer som gir tiltro til fellesskapet, og at fellesskapet gir noe tilbake. I en nasjonal sammenheng kan dette innebære at du gir noe av lønnen din til fellesskapet gjennom å betale skatt, og så får du en del velferdsgoder tilbake. Dette kan handle om å lære seg både å stole på og utvikle tillit til samfunnet, eller til for eksempel en leder eller andre deltakere innenfor et fellesskap, en organisasjon eller et nabolag. Sammenbindende sosial kapital betegnes på denne måten av Putnam som en slags sosiologisk «superlim», som kan skape solidaritet og sosial støtte (Putnam, 2001, s. 23).¹

Frivillige organisasjoner kan være stiftet ut ifra religion, etnisitet, kjønn, ideologier, profesjoner, lokal tilhørighet eller andre sammenbindende faktorer, og blir ofte nevnt som eksempler på sammenbindende fellesskap. I norsk sammenheng betegnes ofte tilhørighet i denne type nettverk som deltakelse i sivilsamfunnet. Mange forskere (Eimhjellen et al., 2021; Klausen & Selle, 1995; Loga, 2012; Sivesind et al., 2002) peker på at sivilsamfunnet har en viktig rolle for å sosialisere normer og verdier, og at det å fungere i en organisasjon for å målbære og hevde noen felles interesser også kan fungere «skolerende» for å kunne fungere i et større demokrati (se også kapittel 7). I denne prosessen skapes det sammenbindende fellesskap som ikke bare skolerer til demokrati, men som også skaper tilhørighet til demokratiet. Organisasjonene og sivilsamfunnet bidrar med dette til å videreføre holdninger, normer og forståelse for demokratiet – både til nye generasjoner og til nye borgere.

I tillegg til en antakelse om demokratisering, viser forskere også til at sosial kapital kan ha innvirkning på økonomi og på ulike faktorer på samfunnsnivå. Sammenliknende studier internasjonalt setter søkelys på et høyt nivå av sosial kapital i de skandinaviske landene, inkludert Norge. Forskere mener at sosial kapital gjør det mulig for skandinaviske land å hevde seg i en global sammenheng (Skirbekk & Grimen, 2012; Wollebæk & Selle, 2012). I amerikansk sammenheng viser Putnam til hvordan dette

---

1 I sosialpsykologien betegnes dette ofte som *ingroup solidarity*.

etniske konstellasjoner eller karteller kan drive kompliserte økonomiske virksomheter ut ifra at de er tett knyttet sammen og har felles mål og verdier. Dette kan henge sammen med at uformelle normer reduserer hva økonomer kaller transaksjonskostnader ved samhandling. Disse transaksjonskostnadene kan bli høye hvis relasjoner må kontraktfestes, uskrevene regler blir kodifisert og tredjeparter må hentes inn for å løse konflikter. Kontrakter kan da bli svært omfattende for å fjerne alle mulige utnyttbare smutthull (Fukuyama, 1995, 2000). I tillegg til økonomisk utvikling kan sosial kapital også gi andre kollektive utfall, som effektive institusjoner, lave kriminalitetsrater og lavere forekomst av sosiale problemer (Brehm & Rahn, 1997). En liknende tenkning kommer også fram hos Richard Wilkinson og Kate Bennett i den kjente boken *The Spirit Level: Why Equality Is Better for Everyone* (Wilkinson & Pickett, 2010). Forfatterne bygger ikke på det teoretiske grunnlaget i sosial kapital, men tar utgangspunkt i målbar inntektsulikhet og viser at samfunn med lav inntektsulikhet har høyere økonomisk vekst, mindre sosiale problemer og mindre kriminalitet (Wilkinson & Pickett, 2010).

Felles for disse tilnærmingene er at de ofte bygger på statistiske målbare størrelser som i seg selv ikke nødvendigvis innebærer samhandling, tilknytning eller opplevelse av tilhørighet. Antropologen Joao de Pina-Cabral, som er opptatt av fenomenet deltakelse i sosiale fellesskap, definerer dette som «the ambivalent encounter between the singular and the plural in the formation of the person in the world» (Pina-Cabral, 2018, s. 436). Han skiller mellom to forskjellige dimensjoner for deltaking i et fellesskap. Den første – den individuelle – handler om en felles referanse til en type kategori, for eksempel at det er 254 personer som deltar i et spesielt helseprogram. Enhetene her er referert til som separate størrelser, men «their essences do not merge»; de framtrer altså ikke som hvem de er for hverandre langs flere dimensjoner, og tallet i seg selv forteller ikke noe om dem som enkeltpersoner. Det er ikke mulig å vite om de deltar i det samme programmet ut ifra en lik hensikt eller om de deler de samme egenskapene. Pina-Cabral siterer en av Georg Simmels tidlige skrifter der han sier at det «å være del av» bygger på det at en større enhet inkluderer et visst antall mindre enheter, men at den inkluderingen ikke innebærer at enhetene smelter sammen, transcenderer eller knytter noen form

for bånd. Som en motsats til disse adskilte individuelle enhetene som på en måte puttes i samme kategori, introduserer Pina Cabral begrepet *dividuell*. Å være del av i denne sammenhengen betyr «to rely on a notion of things coming together without clearly determined boundaries whilst sharing their essence» (Pina-Cabral, 2018, s. 438). I denne betydningen av begrepet vil en deltakende enhet innebære at en person framtrer med seg selv langs mange dimensjoner, ikke bare ut ifra en forutbestemt fastlåst dimensjon. Hvis en person er del av et helseprogram, som nevnt over, ligger det kanskje en spesiell diagnose i bunnen. Men personen er så mye mer enn bare denne diagnosen, og hvordan den fortolkes av de ulike medlemmene vil også være forskjellig. I den *dividuelle* dimensjonen vil derfor det som er genuint individuelt smelte sammen, «their essences merge» – individene samhandler langs mange akser, for eksempel for å kjempe for sine interesser, og de bygger sine relasjoner som del av en dynamisk prosess (Pina-Cabral, 2018, s. 238). Det fellesskapet som da skapes i denne dynamiske prosessen, vil langt på vei sammenfalle med det vi forstår som *sammenbindende sosial kapital*, der individene ikke bare tilskrives en tilhørighet for eksempel via sin etnisitet, religion sin diagnose eller sitt bomiljø, men at de gjør denne relevant i stadig nye sammenhenger.

Tilhørigheten som forsvant

Å oppleve tilhørighet regnes ofte med til det å være en del av et større fellesskap. Den type fellesskap vi refererte til i avsnittet over kan også omtales gjennom begrepet *community*. I innledningen til sin bok *Community: Seeking Safety in an Insecure World*, beskriver Zygmunt Bauman (2013) hva vi ofte assosierer med ordet *community*. Begrepet lar seg ikke så lett oversette til norsk, men kan brukes på mange måter og kan uttrykke forestillinger om tilhørighet, anerkjennelse, solidaritet og kollektiv identitet (Delanty, 2013).

Noe av dette kan vi også kjenne igjen hos Putnam når han beskriver *community*-begrepet som «a conceptual cousin» til begrepet sosial kapital (Putnam, 2001, s. 21). Dette innebærer at når vi snakker om sosial kapital, og spesielt sammenbindende sosial kapital, kan det forstås langs mange

av de samme linjene som det vi forstår når vi snakker om *community*. Baumann beskriver *community* som et koselig, varmt sted uten trusler, der folk er trygge og har det godt, der alle er gode med hverandre og hjelper hverandre. Dette perspektivet kommer også fram i «the nostalgic view of community work» (Popple, 2015, s. 12). På norsk kan vi kanskje assosiere det litt med et slags Kardemommelov-scenario, der man «skal være grei og snill, og for øvrig kan man gjøre hva man vil». Dette kan mange kjenne seg igjen i, og i mange sammenhenger kan man oppleve bekymringer for at «ting ikke er som før» og at det var mer samhold og tilhørighet «i tidligere tider». Dette var også Putnams utgangspunkt da han ønsket å undersøke hvorfor folk ikke lenger slutter opp om lokale foreninger og lokalsamfunn i boka *Bowling Alone* (2001, s. 27): «We have been pulled apart from one another and from our communities over the last third of the century.»

Flere forskere peker på den samme tendensen, blant annet Peter A. Hall og Michelle Lamont i boka *Social Resilience in the Neoliberal Era* (2013). Her peker de blant annet på at økt konkurranseorientering svekket statlig styring, og at prioriteringen av individuelt entreprenørskap fører til at tilhørigheten i de sammenbindende fellesskapene forsvinner. De påpeker at disse prosessene påvirker våre narrativer av hva et samfunn eller et fellesskap skal bestå av, og videre at det påvirker relasjonene mellom folk på en slik måte at en selvsentrert markedsatferd gis forsterket verdi framfor en vektlegging av sosiale normer tilknyttet et fellesskap (Hall & Lamont, 2013). I fokuset på individuelle valgmuligheter i forhold til et marked, handler det om å kunne stole på seg selv og sine egne valg, og i dette ligger det mindre sosial beskyttelse, mer utrygghet og sosial isolasjon. Dette kan føre til frykt, materiell usikkerhet og en svekkelse av forestillingene om hvilken betydning det kollektive kan ha. Dette kan også føre til manglende tillit til omgivelsene (Hall & Lamont, 2013, s. 8).

I Norge og de nordiske landene har man til en viss grad klart å bevare høy tillit til omgivelsene (Fladmoe & Steen-Johnsen, 2018; Giacometti et al.; Holmberg, 2020; Kangas & Kvist, 2018; Torp & Reiersen, 2020), noe som kan tyde på sterk oppslutning i sammenbindende fellesskaper. I Putnams store og omfattende undersøkelser fra USA, identifiserer han fire dimensjoner som bidrar til mindre oppslutning om sammenbindende

fellesskaper. Det første handlet om press rundt tid og penger, altså en sterkere kommersialisering av alt i samfunnet, som kan føre til at folk har flere jobber, varer og tjenester blir dyrere, og gjør det vanskelig å bli med i aktuelle fellesskap. Det andre handler om *suburbanisation*, altså utvikling av boområder i tilknytning til store byer. Dette innebærer stor konsentrasjon av mennesker på små områder, noe som kan ha en tendens til opphopning av sosiale problemer. Det tredje handler om effekten av elektronisk underholdning, som både inkluderer TV og sosiale medier, som utgjør det mesteparten bruker fritiden sin til. Det fjerde handler om endringer i generasjonene, der foreldres og besteforeldres verdier framstår som veldig forskjellige fra verdiene til den unge generasjonen (Putnam, 2001, s. 283). Disse punktene er langt på vei også relevante for norske forhold. Segard og Wollebæk peker også på at organiseringen av norske kommuner er bygd på og utformet med utgangspunkt i frivillighet og politisk deltakelse, og at kommunesystemet på denne måten utgjør en viktig ramme rundt sosial kapital i Norge (Segard & Wollebæk, 2011). Måten å organisere kommuner på fordrer et tett samarbeid med befolkningen, og forutsetter høy grad av tillit og samfunnsdeltakelse.

Generelle prosesser rundt kommersialisering, urbanisering, migrasjon, globalisering, digitalisering og nye teknologier kan betegnes som større samfunnsformasjoner som ikke umiddelbart kan reverseres, og som heller ikke ifølge Putnam kan beskrives ut ifra en *historisk melankoli* for å si at alt var så mye bedre før. Det er nettopp i denne *historiske melankolien* at vi kan finne igjen det idealbildet av *community* som beskrevet tidligere. I dette idealbildet ligger forestillingene om støtte, nærhet, samarbeid, tillit og sterke gjensidighetsnormer, eller en opplevelse av å være i samme situasjon, «i samme båt». Det er nettopp dette som ofte har vært utgangspunktet for et sammenbindende fellesskap og det som er grunnlaget for en kollektiv mobilisering i samfunnsarbeid.

Samfunnsarbeid - fra *kumbaya* til *governance*, samskaping og sosial resiliens

Samfunnsarbeid innebærer å jobbe sammen med grupper som ønsker å bedre egen og andres livssituasjon (Hutchinson, 2010). Denne

kunnskapstradisjonen er sterkt inspirert av *empowerment*-tenkningen i amerikanske sosiale bevegelser, og kan også forbindes med Paolo Freires frigjøringspedagogikk (Freire, 2018), Barbara Solomons begrep om verdsetting av sosiale roller (Solomon, 1987), Lorraine Gutiérrez' forståelse av interpersonlig makt (Gutiérrez, 1990) og Lena Dominellis presentasjon av anti-undertrykkende praksis (Dominelli, 1998). Idealbildet av *community* som noe som må kjempes for og som ofte knyttes til de sosiale borgerrettighetsbevegelsene i USA, betegnes av Briggs som fortidens «kumbaya» (Briggs, 1997). Briggs advarer mot en harmoniserende *kumbaya*-fortolkning av sammenbindende sosial kapital som innebærer en innad samstemthet av gjensidige normer, følelser og identiteter, slik som presentert i eksemplene over, da denne kan bidra til et samhold innad, men også kan ha feilslåtte konsekvenser på et annet nivå. Hvis man for eksempel ønsker å støtte opp om religiøse og kulturelle bevegelser med mål om religionsfrihet og ytringsfrihet, kan dette styrke gjensidige normer og identiteter innad. Men disse båndene innad kan også skape eksentriske og radikaliserende miljø som bryter med storsamfunnets normer og verdier. I *kumbaya*-ånden blir styrking av fellesskapet og en felles skjebne det primære, som en reaksjon på strukturelle forhold, makt eller undertrykkelse. Derfor har det å jobbe med sammenbindende sosiale fellesskap ofte vært bygget på et visst ideologisk fundament som handler om makt, fordeling av ressurser og posisjon i samfunnet:

Community work contains in other words, an inbuilt normative characteristic, fusing an ideological foundation with the practices of the community worker; those in the position of privilege are better equipped to protect their own interest (or are in structurally advantageous position in which such a protection is moot point), while those in less advantageous position do not have the capacity to position themselves differently, or is positioned in such a way that they lack the vantage point of acknowledging their misfortune altogether. (Ågotnes, 2021, s. 326)

Dette innebærer en radikal forståelse av samfunnsarbeid, eller *community work*, som representerer en større transformasjon av sosiale undertrykkende strukturer, og det er også dette som forener og skaper et samhold og en kamp i ulike sammenbindende fellesskap. Det motsatte vil være en mer pluralistisk agenda, som ser at det er mange sammenslutninger i

samfunnet som kjemper for de samme ressursene, hvor man i organisasjoner og i ulike sammenbindende fellesskap inntar en pragmatisk holdning og samarbeider med myndighetene om småskala nabolagstiltak og reformer (Ledwith, 2020, s. 17).

I Norge kan man opp gjennom historien se klare eksempler på begge disse tilnærmingene. Når det gjelder den første har for eksempel den politiske motsetningen mellom by og land ført til mobilisering av sammenslutninger i distriktene mot sentralmakten i Oslo når det gjelder saker som samferdsel, klima, helse, kommunesammenslåinger, jordbrukspolitikk og flere (Almås & Fuglestad, 2020). I årlige 8. mars- og 1. mai-markeringer kan vi også se hvordan kvinnebevegelsen, arbeiderklassen og ulike organisasjoner står opp for verdier som likelønn, likestilling og solidaritet. Når det gjelder den mer pluralistiske agendaen, kan vi se eksempel på det gjennom hvordan myndighetene organiserer sin satsing på områdeløft i de store byene (se også kapittel 11). I denne type tiltak har det vært av helt sentral betydning å skape en samhandling mellom statlige myndigheter, kommune, lokalt næringsliv og diverse frivillige aktører. Dette representerer en form for *samskaping*; *co-creation* eller *co-production*. Generelt kan disse begrepene knyttes til et krav om medvirkning i politiske prosesser (se også kapittel 5 og 8) og framstår på et overordnet nivå som del av et *governance-perspektiv*. Dette perspektivet representerer en mer interaktiv politisk ledelse og gir innbyggerne mulighet til å påvirke utformingen av politiske tiltak. Thorsvik (2021) lanserer fire punkt han betegner som nye i et *governance*-ståsted. Det første handler om en erkjennelse av at myndighetene alene ikke har nok muligheter og ressurser til å realisere politiske mål, slik at de må knytte seg opp mot lokale foretak, og frivillige aktører som kan bidra til at målene skal bli realisert.

Politiske ledere fremmer dannelsen av en fellesskapsfølelse og en følelse av delt skjebne og tilhørighet, og de kommuniserer hva det betyr å være medlem i akkurat dette fellesskapet. I den forstand er politiske ledere identitetsgründere som former seg selv som politiske aktører. (Thorsvik, 2021, s. 442)

Det andre handler om å få alle organiserte interesser og private foretak som har ressurser med i en type samarbeid for å løse felles oppgaver.

Det tredje handler om koblingene mot internasjonale organer, der oppgaver må løses på tvers av landegrensene, som for eksempel i klimasamarbeid. Det fjerde handler om at politikere må kunne tre inn i nettverk som omfatter mange forskjellige typer aktører – offentlige, private, kommersielle – som kan mobiliseres mot et felles mål. Denne type nettverksorganisering kan ha begrenset tidshorisont og større fleksibilitet, og kan utgjøre et alternativ til både hierarkisk styring og styring via markeder og markedsmekanismer. Denne type nettverksorganisering kan også handle om å endre en *top-down*-tilnærming i politiske prosesser til en mer *bottom-up*-tilnærming med utgangspunkt i samskaping, der ulike grupperinger får delta i utforming og gjennomføring av politiske tiltak. Eksempler på denne type tiltak kan finnes i arbeidet med byutvikling i forskjellige land rettet spesielt mot utsatte områder som har en opphopning av *wicked problems* som arbeidsledighet, fattigdom, rus og psykiatriproblematikk og kriminalitet (Agger & Jensen, 2015; Foldgast et al., 2015; Stougaard, 2020; se også kapittel 3). I litteraturen refereres dette som *areabased initiatives* (ABI), og innebærer en satsing både når det gjelder utsatte områder og overfor sosiale grupper (Agger & Jensen, 2015).

The core idea behind ABI's is that simultaneous and coordinated investments in different sectors, for example employment, physical improvements and social initiatives in a neighborhood will provide extra benefits, leading to increased social cohesion. (Agger & Jensen, 2015, s. 2046)

Folk som bor i disse områdene refereres ofte til som marginaliserte grupper med en del belastningsfaktorer. Selv om de kan ha en del fellestrekk, er det ikke gitt at disse beboerne utgjør et sammenbindende fellesskap (jf. Pina-Cabral over). I motsetning til en type *kumbaya-fellesskap* der deltakerne kanskje har en felles identitet, kan ha en etablert felles kamp, en felles historie og noen felles narrativer, vil fellesinteressene i naboskapene i ABI-prosjektene ha et mye mer pragmatisk siktemål. Dette kan for eksempel handle om å renovere bygninger, utearealer eller skolevei, og ta utgangspunkt i konkrete utbyggingsplaner for et område. Å invitere innbyggerne inn i denne prosessen ses på som svært viktig for å kunne treffe godt med tiltakene. Innbyggerne som ofte representerer marginaliserte grupper i sårbare posisjoner kan likevel være vanskelige å mobilisere, spesielt i tidlige

delers av prosessene (se Stougaard, 2020).² Samskaping i denne sammenhengen har både et demokratisk mål, gjennom å øke brukermedvirkning og påvirkning generelt, og et mer sosialt mål, som vil handle om å styrke tillit og bedre sosiale gruppers velferd og sosiale posisjon (Eimhjellen & Loga, 2017; se også kapittel 11). Det hevdes også at ABI-tiltakene bidrar til økt samhold, uten at det presiseres om samholdet styrkes i sammenbindende fellesskapene eller i de overskridende fellesskapene, eller begge deler. Forskerne diskuterer derfor om sosial kapital er en forutsetning for å skape samhold, eller om det er målet i seg selv (Li, 2015; Putnam, 2001; Rosenmeier & Hegedahl, 2007; Woolcock & Narayan, 2000). Når ulike studier viser at den sosiale kapitalen er lav i utsatte boligområder, vil målet for tiltak som for eksempel ABI-tiltak være å mobilisere og bygge opp den sosiale kapitalen, samtidig som man skal ta i bruk den sosiale kapitalen som er der fra før for å etablere prosjekt og oppnå brukermedvirkning. Dermed blir det å mobilisere folk sammen til et fellesskap både et middel og det som utgjør selve målet. Den sosiale kapitalen som etableres i forbindelse med et ABI-tiltak kan i utgangspunktet være et sammenbindende fellesskap med folk i like livssituasjoner, men det kan liksom gjerne være et overskridende fellesskap der nabolagsinteresser binder folk sammen for å nå et spesifikt mål. Begge disse to kapitalformene som er beskrevet av Putnam fungerer stort sett horisontalt når det gjelder tilgang på nettverk og ressurser. I ABI-baserte tiltak eller områdeløft vil det også være relevant å snakke om en tredje form for sosial kapital, *linking social capital*, som er mye mer vertikal. Denne kapitalformen handler om å få tilgang til nettverk og ressurser på et litt høyere nivå, for eksempel gjennom statlige støtteordninger eller profesjonelle nettverk (Woolcock, 1998).

More recently, emphasis has been made on the *linking form* of social capital, that is the accumulation of linking ties with formal institutions, and individuals in positions of power. The underlying idea is that there is an optimal dynamic balance of bonding, bridging, and linking social capital, which simultaneously facilitates democratic governance, economic efficiency, and widely-dispersed human welfare, capabilities, and functionings. (Szreter, 2002, s. 580, min kursivering)

---

2 Stougaard (2020, s. 1) nevner fire faser der medborgere kan inkluderes i velferdsprosjekter: (1) *co-initiation*, (2) *co-commissioning*, (3) *co-design* og (4) *co-implementation*.

I ABI-prosjekter kan dette handle om å få tilgang til statlige økonomiske støtteordninger, profesjonell kompetanse og andre mulige ressurser som kan utløses i sammenkoblingen mellom stat, kommune, frivillighet og eventuelt næringsliv (se også kapittel 7). I en undersøkelse av utsatte områder i England, for eksempel, viser det seg at nabolagene i disse områdene har en del sammenbindende sosial kapital, har varierende overskridende kapital, og har svært begrenset lenkende kapital. Ved å øke den lenkende kapitalen, kan man sikre beboerne innflytelse, informasjon, ressurser og tillit, der ABI-prosjektet eller områdeløftet kan fungere som bindeledd mellom frivillige og profesjonelle (Agger & Jensen, 2015). På denne måten kan man knytte sammen den sammenbindende, overskridende og lenkende kapitalen på en slik måte at det blir en slags samlet respons på en del av de utfordringene som for eksempel finnes i utsatte boområder som beskrives i ABI-litteraturen.

Disse utfordringene, som kan handle om fattigdom, kriminalitet, rus, psykiatri og diverse sammensatte sosiale problemer, ble beskrevet innledningsvis som del av en større prosess der samhold og tilhørighet forvitrer, og der markedskrefter, konkurranse og individualisme blir dominerende (se også kapittel 2). Hall og Lamont knytter disse store linjene til utviklingen av nyliberalisme, og retter oppmerksomheten mot hvordan sosiale grupper tilpasser seg til de hurtige endringene denne utviklingen representerer. Dette kan for eksempel handle om økende sosiale forskjeller, arbeidsledighet, diskriminering, boligpolitikk og ulike strukturelle forhold, men også måter å tenke på, noe som påvirker politisk styring og hvordan organisasjoner fungerer, og hvordan livene til folk blir påvirket av dette (Hall & Lamont, 2013).

We are interested in the ways in which groups sustain their wellbeing in the face of such challenges, and we see this as a problem of *social resilience*. We use the term *social resilience* to refer to the capacity of groups of people bound together in an organisation, class, racial group, community or nation to sustain and advance their wellbeing in the face of challenges to it. (Hall & Lamont, 2013, s. 2, min kursivering)

Her introduserer de begrepet *sosial resiliens*, som er hentet fra psykologien og oftest brukt i en individuell sammenheng om personer som har

opplevd sjokk, traumer og vanskelige livshendelser. Resiliens betegner en tilstand eller en prosess der de opparbeider motstandsdyktighet og blir mer robuste i det å kunne håndtere nye påkjenninger. I en kollektiv betydning vil *sosial resiliens* handle om hvordan en gruppe eller et miljø klarer å håndtere ulike former for sjokk eller påkjenninger som påvirker dem. La oss ta utgangspunkt i et eksempel der en hjørnestensbedrift i et lite lokalsamfunn blir slått konkurs eller flytter virksomheten utenlands. Dette vil sannsynligvis skape et sjokk i et lite miljø, og føre til mange arbeidsledige, eventuelt en del sosiale problemer. Men på samme måte som litteraturen om individuell resiliens gir eksempler på hvordan individer kan opparbeide egen motstandskraft for å klare påkjenninger, så kan også sosiale miljøer opparbeide motstandskraft. Hall og Lamont peker på at det nyliberale tankesettet også gir rom for kreative tilpasninger: *active processes of response*. Ressurser i en gruppe er ikke bare noe som «ligger fast på lager» og kan hentes fram, de er resultater av hvordan en gruppe eller et lokalsamfunn aktivt responderer på en hendelse. La oss også se på et annet eksempel; kvikkleireskredet på Gjerdrum i 2020. Her kunne vi se en storstilt mobilisering av ressurser der folk åpnet husene sine, fant fram klær, stekte vafler og støttet opp og hjalp til på ulike måter. Disse ressursene var ikke etablert i utgangspunktet, de ble etablert som en respons på hendelsen. Et annet eksempel er hvordan man under pandemien har blitt invitert til å «bli med på dugnaden» ved å gå med munnbind, holde avstand og vaksinere seg – som også er respons på en hendelse. Denne responsen påvirkes ifølge Hall og Lamont av hvor sterke bånd som finnes i fellesskapet fra før, altså sosiale og institusjonelle faktorer, men også av narrativer og kultur som finnes i fellesskapet (se også kapittel 12). En viktig del av det kulturelle handler om hva eller hvem som verdsettes, og hvilke narrativer som gis legitimitet. De beskriver veien til sosial resiliens som tilpasning, motstand og kreativ transformasjon (Hall & Lamont, 2013, s. 22).

Oppsummering

Både *governance*-begrepet, samskapingstilnærmingen og forståelsen av arbeidet med å skape sosial resiliens bringer nyere perspektiver inn

i samfunnsarbeid som fagområde. Dette handler ikke om å vende blikket bakover mot en idealisert forståelse av fellesskap, men å se fellesskapsdannelser som sammensatte prosesser på mange nivå med mange involverte aktører. Dette kan innebære å se på vertikale prosesser med deltakende statlige og kommunale myndigheter som en positiv ressurs som kan utøve positiv makt, noe som kan tilføre samfunnsarbeidet ressurser og muligheter for utvikling. Det kan også ligge spirer til utvikling i noe av den markedsorienterte og kommersielle tiden vi lever i, selv om vi i dette kapitlet har sett at en slik utvikling også kan føre til forverring av sosiale fellesskap. Disse spirene til utvikling kan handle om å tilrettelegge for innovasjon, sosialt entreprenørskap og ulike sosiale og økonomiske initiativ som kan styrke både sosiale grupper og lokalsamfunn. Det er her samfunnsarbeidet kan komme inn som en medierende instans – med nødvendig kompetanse om statlige og kommunale system, men samtidig med en faglig forståelse om sosiale gruppers posisjon og levekår i samfunnet, og om måter disse kan påvirkes.

Referanser

- Agger, A. & Jensen, J. O. (2015). Area-based initiatives—and their work in bonding, bridging and linking social capital. *European Planning Studies*, 23(10), 2045–2061. <https://doi.org/10.1080/09654313.2014.998172>
- Almås, R. & Fuglestad, E. M. (2020). *Distriktsopprør. Periferien på nytt i sentrum*. Dreyers Forlag.
- Bauman, Z. (2013). *Community: Seeking safety in an insecure world*. John Wiley & Sons.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. II. Separation, anxiety and anger*. Hogarth Press.
- Brehm, J. & Rahn, W. (1997). Individual-level evidence for the causes and consequences of social capital. *American Journal of Political Science*, 41(3), 999–1023. <https://doi.org/10.2307/2111684>
- Briggs, X. D. (1997). Social capital and the cities: Advice to change agents. *National Civic Review*, 86(2), 111–118. <https://doi.org/10.1002/ncr.4100860204>
- Delanty, G. (2013). *Community*. Routledge.
- Dominelli, L. (1998). Anti-oppressive practice in context. I R. Adams, L. Dominelli, M. Payne & J. Campling (Red.), *Social work* (s. 3–22). Springer. https://doi.org/10.1007/978-1-349-14400-6_1

- Eimhjellen, I., Espegren, A. & Nærland, T. U. (2021). *Sivilsamfunn og integrering. En kunnskapsoppsummering* (Rapport 2021:3). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. <https://hdl.handle.net/11250/2737651>
- Eimhjellen, I. & Loga, J. M. (2017). *Nye samarbeidsrelasjoner mellom kommuner og frivillige aktører: Samskaping i nye samarbeidsforhold?* (Rapport 2017:9). Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor. <http://hdl.handle.net/11250/2592124>
- Fladmoe, A. & Steen-Johnsen, K. (2018). Is ethnic diversity bad for any dimension of social capital? Trust, networks and voluntarism in Norwegian communities. *Scandinavian Political Studies*, 41(3), 336–366. <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12127>
- Foldgast, A. M., Rhod, M. & Madsen, L. W. (2015). *Naboskab i udsatte boligområder. En måling af naboskabet i udsatte boligområder sammenlignet med andre boligområder i Danmark*. Center for Boligsocial Udvikling. <https://www.cfbu.dk/udgivelser/rapport-naboskab-i-udsatte-boligomrader/>
- Freire, P. (2018). *Pedagogy of the oppressed*. Bloomsbury.
- Fukuyama, F. (1995). Social capital and the global economy. *Foreign Affairs*, 74(5), 89–103. <https://doi.org/10.2307/20047302>
- Fukuyama, F. (2000). *Social capital and civil society*. International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781451849585.001>
- Giacometti, A., Meijer, M. W. & Moodie, J. (2021). Trust: The social capital of border communities in the Nordic region. I J. W. Scott (Red.), *Cross-border review. Yearbook 2021* (s. 33–42). Central European Service for Cross-Border Initiatives. <https://budapest.cesci-net.eu/en/cross-border-review-2021/>
- Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne: Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Universitetsforlaget.
- Gutiérrez, L. M. (1990). Working with women of color: An empowerment perspective. *Social Work*, 35(2), 149–153.
- Hall, P. A. & Lamont, M. (2013). *Social resilience in the neoliberal era*. Cambridge University Press.
- Halvorsen, K. & Stjernø, S. (2021). *Økonomisk og sosial ulikhet i Norge*. Universitetsforlaget.
- Holmberg, S. (2020). *Social trust – the Nordic gold?* [Under utarbeidelse]. University of Gothenburg. <http://hdl.handle.net/2077/63131>
- Hutchinson, G. S. (2010). *Samfunnsarbeid. Mobilisering og deltakelse i sosialfaglig arbeid*. Gyldendal Akademisk.
- Ihle, R. (2008). *Søkelys: Perspektiver på arbeid med etniske minoriteter i velferdstjenestene*. Høyskoleforlaget.
- Ihle, R. (2014). Framing integration: From welfare to citizenship. *Nordicum-Mediterraneum: Icelandic E-Journal of Nordic and Mediterranean Studies*, 9(1). <https://www.doaj.org/article/6152680b7d4c40c8a6fo34a820ebfc94>

- Kangas, O. & Kvist, J. (2018). Nordic welfare states. I B. Greve (Red.), *The Routledge handbook of the welfare state* (s. 124–136). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203084229>
- Klausen, K. K. & Selle, P. (Red.). (1995). *Frivillig organisering i Norden*. Tano.
- Ledwith, M. (2020). *Community development: A critical approach*. Policy Press.
- Li, Y. (2015). Social capital in sociological research: Conceptual rigour and empirical application. I Y. Li (Red.), *Handbook of research methods and applications in social capital* (s. 1–20). Edward Elgar Publishing.
- Lien, M. E., Lidén, H. & Vike, H. (2001). *Likhetens paradokser: Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. Universitetsforlaget.
- Loga, J. (2012). *Trossamfunn, innvandring, integrasjon: En kunnskapsoversikt*. Senter for forskning på civilsamfunn og frivillig sektor. <http://hdl.handle.net/11250/2445369>
- Pina-Cabral, J. d. (2018). Modes of participation. *Anthropological Theory*, 18(4), 435–455. <https://doi.org/10.1177/1463499617751315>
- Popple, K. (2015). *Analysing community work: Theory and practice* (2. utg.). Open University Press.
- Putnam, R. D. (2001). *Bowling alone*. Simon & Schuster.
- Rosenmeier, S. L. & Hegedahl, P. (2007). *Social kapital som teori og praksis*. Samfundslitteratur.
- Rugkåsa, M. (2012). *Likhetens dilemma: Om sivilisering og integrasjon i den velferdsambisiøse norske stat*. Gyldendal Akademisk.
- Segaard, S. B. & Wollebæk, D. (2011). *Sosial kapital i Norge*. Cappelen Damm Akademisk.
- Sivesind, K. H., Lorentzen, H., Selle, P. & Wollebæk, D. (2002). *The voluntary sector in Norway: Composition, changes, and causes* (Rapport 2002:2). Institutt for samfunnsforskning. <http://hdl.handle.net/11250/2567027>
- Skirbekk, H. & Grimen, H. (2012). *Tillit i Norge*. Res Publica.
- Solomon, B. B. (1987). Empowerment: Social work in oppressed communities. *Journal of Social Work Practice*, 2(4), 79–91. <https://doi.org/10.1080/02650538708414984>
- St.meld. nr. 16 (2002–2003). *Resept for et sunnere Norge*. Helse- og omsorgsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-16-2002-2003-/id196640/>
- Stougaard, M. S. (2020). Co-producing public welfare services with vulnerable citizens: A case study of a Danish-Somali women's association co-producing crime prevention with the local authorities. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 32(6), 1389–1407. <https://doi.org/10.1007/s11266-020-00235-4>
- Szreter, S. (2002). The state of social capital: Bringing back in power, politics, and history. *Theory and Society*, 31(5), 573–621. <https://doi.org/10.1023/A:1021300217590>
- Thorsvik, J. (2021). *Hvordan vårt politiske system fungerer*. Fagbokforlaget.

- Torp, S. & Reiersen, J. (2020). Globalization, work, and health: A Nordic perspective. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(20), 7661. <https://doi.org/10.3390/ijerph17207661>
- Vike, H. (2006). Likhhet, konformitet og integrasjon. I M. J. Greek (Red.), *Utfordringer i flerkulturell formidling* (HiO-rapport, s. 16–24). Høgskolen i Oslo.
- Wilkinson, R. & Pickett, K. (2010). *The spirit level: Why equality is better for everyone*. Penguin.
- Wollebæk, D. & Selle, P. (2012). Commentary on Geys: Keeping it simple—the scope of organizational activity and generalized trust. *Journal of Civil Society*, 8(1), 91–99. <https://doi.org/10.1080/17448689.2012.665656>
- Woolcock, M. (1998). Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society*, 27(2), 151–208. <https://doi.org/10.1023/A:1006884930135>
- Woolcock, M. & Narayan, D. (2000). Social capital: Implications for development theory, research, and policy. *The World Bank Research Observer*, 15(2), 225–249.
- Aagotnes, G. (2021). *The forms of social capital. Theory and practice in community work*. I K. Lea. & R. Horne (Red.), *Professor Karin Anne Pettersen – et liv i akademia* (s. 321–340). Forlaget Hexis.